

Beregi kenéznevek a 17. század első feléből

1. A beregi kenézségről. A történelmi Bereg megye benépesítésében kiemelkedő szerepet játszottak a 16–17. században falualapító tevékenységet folytató kenézek. A kenézek egyfajta vállalkozók voltak, akik a földesúrral, elsősorban a munkácsi és szentmiklósi uradalom birtokosával kialakított feltételek mellett jobbágycsaládokat gyűjtöttek, s a megye még lakatlan területein új falvakat hoztak létre. Az írásban, kenézi oklevélben rögzített egyezség rendszerint kikötötte, hogy a kenézek és családjuk ezeknek a falvakkal egyben a vezetőivé válnak. A déli szláv eredetű *kenéz* szó eredeti ’főember, vezető’ jelentése mellett Erdélyben és Északkelet-Magyarországon ennek eredményeként a ’román vagy ukrán telepes községek előljárója’, illetve ’román vagy ukrán falusi bíró’ jelentésben terjedt el (TESz. *kenéz*). Bereg megye keleti és északi részének betelepítése ezeknek a kenézi falvakkal a további kirajzása révén zajlott, ugyanis az így létrejött falvakból újabb kenézcsaládok indultak, akik új falvak magvát hozták létre, lépcsőzetesen telepítve be Bereg hegyvidéki régióit (DEZSŐ 1972: 31).

A kenézség intézményéről, illetve a kenézekről elnevezett falvakról LEHOCZKY TIVADAR részletesen írt a Bereg megyei monográfiájában (LEHOCZKY 1881–1882), három kisebb írásában pedig a fennmaradt kenézi oklevelek szövegét közölte (LEHOCZKY 1890–1894). A kenézi falvak története ezekkel a kenézlevélnek nevezett szerződésekkel kezdődik. Sajnos közülük kevés maradt fenn, eredeti példányaikat a beregszászi levéltárban őrzik.

Bereg megye történelmileg sajátos régiójának, a Krajnának a kenézekről elnevezett falvairól KISS LAJOS írt tanulmányt (1992). Ezt alapul véve egy korábbi írásomban a beregi kenézi falvakra jellemző, *-falva* utótagú helységneveket vizsgáltam (SEBESTYÉN 2010), a kenézlevelek alapján pedig egy 2018-as nyíregyházi konferencián elhangzott előadásban a kenézi alapítású falvak névadásának a sajátosságaival foglalkoztam (SEBESTYÉN 2020a).

Néhány éve a Magyar Nemzeti Levéltár digitalizációs programjának köszönhetően a Hungaricana portálon online hozzáférhetővé váltak a levéltárban őrzött urbáriumok és összeírások, amelyeknek a beregi része közel félezer dokumentumot ölel fel (UC.). Ennek a hatalmas anyagnak a névtani szempontú feldolgozásához három éve kezdtem hozzá. A megye településneveinek a 16–18. századból eléggé hiányos volt az adatolása, az urbáriumok révén azonban sikerült részletesebb és bővebb adattárat létrehoznom (vö. SEBESTYÉN 2020b).

Az urbáriumok és összeírások – változatos és gazdag tartalmuk miatt – nemcsak a helynév-, hanem a személynévkutatás számára is elsődleges fontosságú, mindmáig kiaknázatlan forrást jelentenek. Különösen igaz ez az olyan kevésbé dokumentált vagy a források elérhetlensége miatt nehezen kutatható megyék esetében, mint a történelmi Bereg megye. A beregi urbáriumok névadatainak egy elenyésző részét LEHOCZKY TIVADAR felhasználta megye-monográfiája (1881–1882) elkészítéséhez, de névtani, nyelvészeti szempontú vizsgálatukra a mai napig nem került sor. Az urbáriumok, különösen a munkácsi uradalom összeírásai hatalmas 17–18. századi személynévanyagot tartalmaznak. Mindmáig az egyetlen, névtani szempontból részletesen feldolgozott beregi összeírás az 1570-es conscriptio portarum, amelynek a családneveit MIZSER LAJOS szótárszerűen tette közzé a Magyar Nyelv hasábjain (MIZSER 2011–2013). Az urbáriumok közül az egyetlen, gazdasági szempontból részletesen

bemutatott urbárium az 1645-ös, amelyet a Rákóczi-birtokok történetét feldolgozó kötetben MAKKAI LÁSZLÓ és WITTMAN TIBOR közölt (MAKKAI–WITTMANN 1954). A gazdasági és településtörténeti adatokon kívül azonban a névanyag bemutatásával a szerzők adósak maradtak.

Az alábbiakban három, 17. századból származó urbárium segítségével a beregi, kenézi alapítású falvak néhány névtani sajátosságát mutatom be. A vizsgálat terjedelmi okokból nem terjedhet ki a teljes névkorpusz bemutatására; középpontjában a korszak kenéznevei állnak. A kenézség intézménye mind a hely-, mind pedig a személynévadásban nyomot hagyott, a 17. század elejének urbáriumai pedig hiteles képet, egyfajta láttelepet adnak a névadásnak azokról a pillanatairól, amelyek meghatározóak voltak ezen falvak, vezetőik és lakosaik történetének korai szakaszában.

2. Források. A vizsgálatba bevont három urbárium a 17. század első feléből származik: a legkorábbi 1613-ból,¹ a második 1625-ből,² a harmadik pedig a már korábban említett 1645-ös³ összeírás. A két korábbi urbáriumot forrásközlésként 2022 nyarán sikerült nyomtatásban is megjelentetnem (SEBESTYÉN 2022a, 2022b). Mindhárom dokumentum a munkácsi uradalomhoz tartozó helységeket, az adózó lakosokat és az adóterheket sorolja fel. A hatalmas kiterjedésű uradalom magába foglalta a megye nagy részét: a hozzá csatolt szentmiklósi uradalommal együtt kiterjedt a Bereg keleti részén fekvő Krajnára, a Munkácstól nyugatra és északra fekvő alacsonyabb hegyvidékre (Bubuliska vidéke, Viznice vidéke), az ezzel szomszédos alföldi részekre a Latorca folyó mentén (Kajdanó vidéke, Lucska vidéke), valamint a Munkácstól északkeletre fekvő teljes területre, az ún. Felsővidékre vagy Verhovinára. Munkácson és a várhoz tartozó falvakon kívül az uradalom része volt az alföldön fekvő négy nagy magyarlakta település, Beregszász, Bereg, Beregújfalú és Vári is. Mindhárom urbárium régióként mutatja be az egyes helységek adatait, s az összeírások összevetése számos érdekes részletkérdésre világít rá az éppen folyamatban lévő telepítésekkel, népességmozgásokkal kapcsolatban. Az 1613-as urbáriumban például több faluról kiderül, hogy azokat csak egy-két évvel korábban alapították, így alapító kenézük és első lakosaik is egyértelműen azonosíthatók. A telepítés sikerességére is következtethetünk abból, hogy hány személyt sorolnak fel egy-egy faluban, vagy említik-e a település nevét a következő összeírások. A kenézi oklevelek többnyire olyan kikötést tartalmaztak, hogy a kenéz köteles hat év alatt a faluba idegen jobbágyokat telepíteni. Ha ez nem sikerült, akkor a kenéz is közönséges jobbágyi sorba került (LEHOCZKY 1881–1882. I: 426). Ezt nem minden kenéz vállalta, inkább elhagyták a kenézséget (így tett például az 1625-ös urbárium tanúsága szerint *Pap György* a róla elnevezett Papgyörgyfalván – 1613-ban még ő volt a főkenéz).

A kenézséget leggyakrabban egy konkrét személy kapta, később azonban a kenéz családjára szállt. Ha egy kenézcsalád több férfitagból állt, akkor azok évenként egymást váltva viselték a főkenézséget, a többiek pedig a közönséges munkát teljesítették, és jobbágyként adóztak (vö. LEHOCZKY 1881–1882. I: 426). A 16. század végi összeírások alapján egyszerre több család tagjai is viselhették a kenézséget, a vizsgált urbáriumokra azonban ez már nem jellemző, egy-egy faluban fordul csak elő; például a verhovinai Hukliván 1613-ban egy *Bapka Tamás* nevű férfi volt a főkenéz, míg a kenéz neve *Pjaskowich János*.

¹ HU MNL OL E 156-a. - Fasc. 018. – No. 025., I. SEBESTYÉN 2022a.

² HU MNL OL E 156-a. - Fasc. 018. – No. 028., I. SEBESTYÉN 2022b.

³ HU MNL OL E 156-a. – Fasc. 019. – No. 001.

3. A Kenéz családnév. A tisztségre, foglalkozásra utaló köznevekből a magyar névadásban gyakran jöttek létre családnevek. A *Kenéz* családnév legkorábbi előfordulását KÁZMÉR MIKLÓS 1400-ból közli egy apostagi jobbágy nevéként (1400: *Ffranciscum Keenez*; CsnSz. 575). A magyar személynévadásban való elterjedését jól illusztrálja, hogy újmagyar kori családnévszótárában HAJDÚ MIHÁLY 1237 személy nevéként adatozza (ÚCsnT. 572). A 17. század eleji urbáriumokban számos esetben találkozunk a *kenéz* névelemmel, de az adatok alapján nem mindig egyértelmű, hogy mikor tekinthető családnévnak a tisztségnév. MIZSER LAJOS szerint csak az egykori kenézek nevéként válhatott családnévvé, mert a 16. század végi adatai szerint a kenézeknek volt családnevük (MIZSER 2007: 81). A vizsgált urbáriumok közös jellemzője, hogy a faluvezetőket gyakran csak keresztnév + *kenéz* névformával említik.⁴ A kisbetűs írásmódból feltételezhetjük, hogy elsődlegesen a tisztség megnevezéséről van szó, s nem tulajdonnévi jelölésről. A kenézek esetében is igaz HAJDÚ MIHÁLY megállapítása, hogy amikor csak keresztnévvel szerepel egy-egy bíró, diák, pap vagy kovács, akkor nem egyelemű névről, hanem csak névelem elhagyásáról lehet szó (HAJDÚ 2003: 743). A vizsgált urbáriumokban is találunk példát erre, de az általános tapasztalatom az, hogy leginkább az 1613-as összeírásra jellemző a csak keresztnévvel való jelölés. Az 1613-ban Nagybresztón említett *Andras Kenez* 1625-ben már családnévvé, *Likowicz Andras*-ként szerepel, 1645-ben pedig *Likovicz Havrilo* viszi a kenézséget. Ivaskófalva alapítója egy *Ivaskó* nevű pap, az ő leszármazottai *Ivasko*, majd *Ivaskovics* néven voltak kenézek: 1613-ban csak *Mihály kenez* szerepel az összeírásban, 1625-ben viszont *Iwasko Janos*, 1645-ben pedig *Ivasko Leőrincz* a kenéz. Ugyanez figyelhető meg Kelemenfalván (1613: *Simon kenez*, 1625: *Kelemen Demeter*, 1645: *Kelemen Peter*), Kislucsán (1613: *Pap Geörgi*, 1625: *Jakab kenez*, 1645: *Pap Jacob*), Korcsován (1613: *Korchiwai Lazar*, 1625: *Mihály kenez*, 1645: *Korczovai Mihaly*), Papfalván (1613: *Ferencz kenez*, 1625: *Pap Gergeli*, 1645: *Pap Demeter*) és Trojánfalván (1613: *Mihály kenez*, 1625: *Trojã Mihály*).

A legbiztosabb adataink a családnévvé válásra azokban az esetekben vannak, amikor a *kenéz* megjelölés a kétrészes személynév mellett szerepel; pl. 1645: *Kenez Janof Kenéz* (Fogaras), *Kenéz Jánof Kenéz* (Sztánfalva), *Kenez Simon Kenéz* (Kisábránka), *Feő Kenéz Kenéz Sztanifzlo* (Alsóviznice), illetve ha a településen más *Kenéz* nevű, de kenézként nem jelölt személyt is említenek, mint Kisábránkán *Simon kenéz* mellett a vele egy háztartásban élő nőtelen *Peter Kenéz*-t (1645), valamint Alsóremetén *Kenéz Thamas* mellett *Kenéz Mihály*-t, *Ferencz*-et és *Demeter*-t (1645). Az összeírások rendszerint egyértelművé teszik, hogy a köznév tulajdonnévvé vált-e: ezt egyrészt a nagybetűs írásmód valószínűsíti, másrészt a *Kenéz* név örökítése; pl. Csernelőn 1613-ban két kenéz, Szaniszló és Demeter együtt viseli a kenézséget, 1625-ben és 1645-ben már *Kenez Janos* a falu vezetőjének a neve. Kulinkafalván 1613-ban *Fedeles Sándor* a kenéz neve, 1625-ben *Kenez György*. A családnévvé válás folyamatát jól illusztrálja, hogy az urbáriumok alapján készített kéziratok személynévtáram adatai szerint a *Kenéz* családnévvé a 16–18. század során 34 beregi településen találkozunk.

Érdeemes röviden kitérni a kenézséggel sok tekintetben rokonságot mutató soltész mozgalomra is, amelynek célja szintén az ország lakatlan területeinek a szerződéses betelepítése volt. Míg a kenézség a keleti, erdélyi és északkeleti régiókban volt elterjedt, a soltészok a német telepítési jog alapján elsődlegesen a felvidéki régióban hozták létre

⁴ 1613: *Andras Kenez* (Nagybresztó), 1613: *Mihály kenez* (Ivaskófalva), 1613: *Thamas kenez* (Ke-repecke), 1625: *Jakab kenez* (Kislucska), 1625: *Kozma kenez* (Klastromfalva) stb.

irtásfalvakat. A soltész a kenézhez hasonlóan megkapta az általa telepített falu bírói tiszteit, malmot építhetett, sört főzhetett stb. A kenéztől eltérően viszont a szabadalmaival és anyagi javaival szabadon rendelkezhetett, eladhatta vagy elcserélhette őket.

A soltészi tevékenység nyomai is megjelennek a személynévadásban, meglepő jelenség ugyanakkor, hogy a beregi urbáriumokban gyakran keveredik a két megnevezés.⁵ Mindössze két településen, a megye nyugati részén említenek *Soltész* családnevű kenézt (!) az urbáriumokban: Laukán (1613: *Soltez Mihaly*; 1625: *Soltez Jacab*) és Nagylohón (1613: *Soltez Demien*, 1645: *Soltesz Ferenc* és *Sandor*).

4. A településnévi eredetű kenéznevek. A telepítéssel és telepesgyűjtéssel együtt járó belső migráció eredményeként a helységnévi eredetű családnevek nagy arányban fordulnak elő a 17. századi beregi családnevek körében. A kenézek nevéként megjelenő, általuk alapított falvak nevéből származó családnév azonban nem a származás helyére utal elsődlegesen, hanem funkcionális-szemantikai szempontból – a nemesi nevekhez hasonlóan – a birtokuk helyére, illetőleg a lakóhelyre utalnak (vö. Tóth 2017: 143). A kenézi oklevél kiállításával egyidőben előfordult, hogy a kenéz is felvette az általa benépesítésre megkapott helység nevét. A helységnévből *-i* képző segítségével alkotott családnévre a vizsgált három urbáriumban is találunk példákat. 1613-ban említik *Beregoczi Nestazá-t* a Verhovinán fekvő Beregóc falu kenézeként. A kenézcsalád eredeti családnéve *Berega* vagy *Beraga*, s a helység is róluk kapta a nevét a helységnevekben gyakori szláv *-óc* képzővel. Sajnos a név továbbéléséről nincsenek adataink, mert az 1625-ös urbárium szerint a falu kenéze meghalt, fiai pedig gyámság alá kerültek. Kornapatakon 1613-ban a falu vezetője *Danilowich Janos*, akit 1625-ben már *Kornapataki Janos*-ként említ az urbárium. Martinca kenéze 1613-ban *Laszlo Dawid*, aki a családnéve alapján talán magyar nemzetiségű falualapító lehetett. Ugyanő 1625-ben már a *Martinczai David* nevet viseli. Mocsárkán az 1613-ban kenéz *Andras Demeter*-t 1625-ben *Moczirkaj Janos* és *Ferencz* váltja a kenézségben, s a faluról elnevezett új kenézek családnéve később is előfordul az urbáriumokban.

A Krajnán fekvő Korcsova kenézének eredeti családnévét nem ismerjük, az 1570-es összeírásban azonban *Joannes Koczsoany* néven szerepel (UC. 18: 24). 1613-ban már *Korchiwai Lazar* a kenéz, azaz a helységnévből keletkezett családnév tovább él. Ennek az sem mond ellent, hogy 1625-ben csak *Mihaly kenez*-t említenek a falu vezetőjeként, későbbi összeírásokban (pl. 1645) ugyanis már újra családnévvel említik: *Korcsovai Mihaly*. Hasonló jelenség figyelhető meg Kendereskén, ahol 1570-ben *Petrus Kendereski* nevű kenézt említenek, 1613-ban *Dienes kenez*-t, 1625-ben pedig újra *Kendereskej Istvan*-t. A *Vusinkai* család volt a kenéz Vusinkán, 1613-ban *Vusinkaj Miklos*, 1625-ben *Vusinka Lőrincz* a kenéz, 1645-ben pedig *Vusinkaj György* és *Vusinkaj János*; rajtuk kívül egy *Vusinkaj Lukác* nevű jobbágy adózik még a faluban. Az Obava folyó völgyében települt, rövid életű Dubócka egyetlen ismert kenézének *Duboczka Janos* volt a neve (1613). 1645-ben Vorotnicán csak a kenézcsalád tagjait említi az urbárium, *Veretniczaj Sandor* a főkenéz, *Veretniczaj János*, a fia *Sándor*; *Veretniczaj Lukác*, *Sandor* és *Laszlo* az adózók. Obláz

⁵ Az 1570-es urbáriumban a *kenéz* mellett a következő adatokban és településeken fordul elő a *soltész* tisztségnév: *Joannes Stipulko sutetus* (Lauka), *Helias et Francus Filler sutetus* (Bubuliska), *Sandrinus Kopa sutetus* (Nagymogyorós), *Stephanus scultetus*, *Ladis.*, *Lazarus integra*, *August sotez* (Nagylucska). A Munkácstól északra fekvő Alsóviznicén *Clemens kenesus sulteti* mellett *Martinus* és *Nicolaus kenesus*-okat említenek (UC. 18: 24).

faluként 1613-ban *Oblazi Thamas és Leőrincz*, 1625-ben pedig egyedül *Leőrincz* vezeti a falut. 1645-ben képző nélküli alakban szerepel a falu kenézcsaládjának a neve; a főkenéz továbbra is *Oblas Leőrincz és István*, további adózók *Oblas Janof, Sandor és Jánof*.

Fontos kérdés e családnév típus kapcsán a nevek öröklődése vagy alkalmi jellege. CSUCSKA szerint a kárpátaljai, s így a beregi ruszinok körében sem voltak állandósult családnévek a 18. század végéig (CSUCSKA 2005: v–xi). Az urbáriumok azonban azt mutatják, hogy ez nem jelenthető ki egyértelműen. A magyarlakta falvak lakosságának öröklődnek a családnévei, a vegyes nemzetiségű helységek ruszin lakosságára szintén jellemző az örökítés. A hegyvidéki ruszinoknál viszont gyakran előfordul, hogy új nevet alkotnak, elsősorban képzők (pl. *-ics, -inec, -ovics*) felhasználásával, illetve más motiváció alapján. Kisdubrovicán a falu kenézlevelét 1613-ban Esterházy Miklós adta ki *Mohucz Sándor*-nak, akinek három fia már *Lécz* családnéven viselte a kenézséget, s később a falu neve is *Lécfalvá*-ra változott (LEHOCZKY 1881–1882. 3: 384, SEBESTYÉN 2020b: 252). Kisbresztón 1613-ban *Likowich Simon* a kenéz, 1625-ben viszont a fia, *Simczina Onofri* vezeti a falut, akinek a neve az apja keresztnevéből jött létre. A kenézek körében azonban ritka az ilyen névváltoztatás, aminek az oka valószínűleg a kenézcsalád pozíciójával, illetve a kenézlevélben hivatalosan is rögzített név egyfajta „kötelező” jellegével magyarázható. Az *-i* képzős magyar névformák létrejöttében gyaníthatóan az oklevélírói gyakorlat játszott szerepet, ugyanis a kenézek eredeti családnéve rendszerint ruszin vagy román, s az általuk alapított falvak is ruszin lakosságúak.

5. A településnek nevet adó kenézek. A kenézi alapítású falvakat a névadás kronológiája alapján két, jól elkülöníthető rétegre oszthatjuk. A korai, 14. századi telepítés a Krajna területére korlátozódott, s román nemzetiségű kenézek irányításával zajlott (KISS 1992). Az adatolás hiányosságai miatt – egy-két kivételtől eltekintve – ezeknek a falvaknak a névadóit nem ismerjük. A második, 16–17. századra tehető telepítési hullámban létrejött falvak alapítói az összeírások alapján azonosíthatók, így általában ismerjük azokat a személyeket, akikről a helységek a nevüket kapták. A falvak zöme a 16. században keletkezett, ezért elsődlegesen csak azt a jelenséget tudtam megvizsgálni a három urbáriumban, hogy a kenézség még mindig az alapító családnál van-e, vagy időközben másokhoz került át. A névadó család adja a kenézt a következő falvakban: Ballósfalva, Csabinafalva, Csürefalva, Dunkófalva, Fedelesfalva, Gévéfalva, Hercfalva, Ilkóc, Klocskófalva, Puznyákfalva, Szidorfalva, Colánfalva, Jobbovica, Ploszkina, Delegánfalva, Deskófalva, Kelemenfalva, Kustánfalva, Muzgafalva, Papfalva. Más helységekben folyamatosan változik a kenézcsalád 1613–1645 között, vagy már korábban új család kezébe került a kenézség, amit nem követett névváltozás.

A kenézi alapítású falvak körében kétségtelenül a személynév + *-falva* szerkezetű nevek a legelterjedtebbek (vö. SEBESTYÉN 2012), amelyek a falu alapításának, birtoklásának a névben is kifejezendő igénye miatt jöttek létre. A kenézi falvakra jellemző a párhuzamos névadás, ami egyrészt a korabeli vegyes lakossággal magyarázható, másrészt azzal, hogy a később elruszinosodó lakosság a szláv névváltozatot használta, míg a hivatalos magyar névírásban a magyar névalakok éltek tovább. Ennek figyelembevételére azért fontos, mert több helység esetében csak az egyik névalakban maradt fent egy-egy kenéz neve.⁶

⁶ Például Klastromfalva kenézeként 1645-ben tűnik fel *Handera János*, 1613-ban *Kys Illies*, 1625-ben pedig *Kozma kenéz*, a falu ruszin neve mégis *Handerovica*; Gálfalva első ismert kenéze 1645-ben *Gaal Istvan*, de a falu mai ruszin neve *Kobalevica*, amely egy *Kobály* nevű kenéztől származik.

Ritkán, de a kenéz teljes nevéből is létrejött helységnév. Désandrásfalva főkenéze 1613-ban *Dees Andras*, akitől a későbbi *Deskó* kenézcsalád származik. A helységnév megőrizte a nevét, annak ellenére, hogy 1625-ben már *Deős Georgy* a kenéz (a település neve később *Deskófalva*-ra változott). A források nem említik Kobolkapálfalva névadóját; a helység 1613-as leírásában *Kobolka Marton*, 1625-ben *Kobulka Janos* a kenéz. Papgyörgyfalva névadója az 1613-ban említett *Papp György* főkenéz, aki az urbáriumban említett információ szerint elhagyta a kenézséget, de a falu neve megőrizte az emléket. A *Paszka Janos*-ról elnevezett Paszkajánosfalva falu nem volt hosszú életű, első és egyben utolsó említésekor megjegyzi az összeíró, hogy „zhiak maga lakik, femmi jobbagia ninch, nemis lefzen foha” (UC. 18: 25).

Egy helységnévben személynév + tisztségnév is előfordul: Ivaskópapfalva 1613-as kenéze *Mihaly kenéz*, de vele együtt élt *Iwasko Laszlo* és *Peter*. 1625-ben már *Iwasko Janos* a kenéz. A család falualapító őse egyúttal *batykó* (pap) is lehetett (nem volt szokatlan a kenézi falvakban, hogy a faluvezető egyben a pap szerepét is betöltötte); erre utal a középkorban használt *-pap-* névrész, amely idővel lekopott.

A kenézi alapítású falvak nagy száma ellenére a Verhovinán szinte egyáltalán nem találunk személynévi eredetű helységnevet,⁷ előfordulásuk a Hát környékére és a Munkáctól észak-északnyugatra eső hegyvidékre koncentrálódik.

6. Névadóvá nem váló kenézek. A kenézséget ugyanaz a kenézcsalád rendszerint hosszú időn keresztül, évtizedeken, sőt századokon át viselte, de gyakran előfordult, hogy ez a szoros kapcsolat nem jelent meg sem a település, sem a kenézcsalád nevében. Ez általában akkor történt, ha a kenézséget olyan helységben kapták, amelynek az alapítása jóval korábban történt, s az írásbeli és a népi névhasználatban már meghonosodott a helységnév. Ugyancsak megfigyelhető ez a jelenség azoknak a falvaknak a körében, amelyek víznévi eredetű nevet viselnek. A patak, folyó neve a víz fontossága miatt valószínűleg erősebb motivációnak bizonyult a kenézcsalád nevével. Leggyakrabban a Felsővidéken (a Verhovinán) fekvő falvak körében találkozunk ilyen esetekkel. A településnevekkel ellentétben az urbáriumok megőrizték ezeknek a családoknak a nevét: a verhovinai falvak közül Bukóc kenézai a *Szemiga* család tagjai, Bukovinkán a *Holcsa*, Busnisan a *Bobal*, Hukliván a *Bapka*, Kanorán a *Pirohovics*, Kicsornán a *Pupin*, Kisbisztrán és Szolocsinán a *Kalabiska*, Kisrosztokán a *Kalicsin*, Brusztópatakon és Koziván a *Füzér*; Melnicinán a *Hricikovics*, Nagybisztrán a *Cvenko*, Nagybresztón a *Likovics*, Nagydubrovicán a *Mohuc*, Paszikán a *Polcsics*, Plávján a *Juszkovics*, Roszoston a *Mihovics*, Szászókán a *Holonics*, Szkotárszán a *Panykovics*, Timsoron a *Volosin* családok a kenézek.

Egyes kenézfamiliák igen aktív szerepet játszottak a telepítésekben (*Melles*, *Füzér*, *Ploszkina* stb.); közülük is kiemelkedett a *Lizanec* rokonság, amelynek a tagjai Olenyován, Nagyrosztokán és Újbisztrán egyszerre viselték a kenézséget, de 1645-ben Kisbisztrán is feltűnik.⁸

A Krajnán Bábfalva kenézai a *Delegán* család tagjai közül kerültek ki (1613: *Delegan Marton*, 1625: *Delegan Ferencz*, 1645: *Delegan András*), akik nem válhattak névadóvá,

⁷ A Verhovinán a már említett Beregóc és Colánfalva kapta a nevét az alapító *Berega* és *Colán* családról (1613, 1625: *Czolan Peter*).

⁸ Olenyova (1613: *Lizanecz Geörgi*, 1625: *Lisanicz Janko*, 1645: *Lizenicz Szimku*), Nagyrosztoka (1613: *Lisonich Janos*), Újbisztra (1613: *Lizanecz Mihaly*, 1625: *Lisanicz Mihaly*), Kisbisztra (1645: *Lizanicz Kosztyi*, *Lukacz*).

mert a közelben a rokonság tagjairól már nevet kapott Delegánfalva. A *Dés* család tagjai a kenézek a hosszú ideig lakatlan Csertészfalván (1613: *Dees Janos*), de ugyanebben az évben szerepel *Dés András* az általa alapított, korábban már említett Désandrásfalva vezetőjeként, így itt sem válhatott névadóvá a kenéz. Feketepatakon *Parlag*, Kisábránkán *Molnár*, Kislucskán *Pap*, Medencén *Bota*, Nagyábránkán *Marton*, Nyíresfalván *Karácsony* családnevűek voltak a kenézek. Kajdanó vidékén, Kisiványiban *Besa*, a 14. századi alapítású Ruszkócon *Juhász* nevűek a kenézek. Bubuliska vidékén, Hribócon és Vorotnicán *Beringya*, Kisbubuliskán *Simon*, Körösfalván *Zsuk(a)*, Nagybubuliskán *Fil-ler*; Nagyszerencsefalván *Sándor* nevű a falu vezetője. Végül a Vízence folyó völgyében, Felsőhrabonicán *Kókán*, Iglincen *Viscsák*, Kisbelebelén *Petricsko*, Középsőviznicén *Vurgus* és *Puskás*, Nagyhrabonicán *Kókán*, Szvatelecfalván a *Parlag* család, Szlopófalván pedig a Balmusfalvának is nevet adó *Balmus* rokonság.

7. Összegzés. A beregi urbáriumokban fellelhető névanyagnak e tanulmány keretében csak egy kis szeletére kiterjedő, vázlatos analizisére volt lehetőségem. A kenéznevek és a helységnevéadás közötti összefüggések bemutatása segítséget nyújthat a személynévi eredetű településnevek létrejöttének – vagy a névadás elmaradásának – a folyamatát, illetve okait feltáró vizsgálatokhoz. A *kenéz* tisztségnév családnévvé válása, illetve a kenézséghez kötődő, helynévi eredetű családnevek kialakulása a beregi személynévéadás 17. századi történetéhez szolgál adalékokkal.

A kenézség alapvetően határozta meg Bereg megye történetét, településhálózatának és társadalmának kialakulását, de a korai (14. századi) alapítású kenézfalvak közül több helységben már az 1645-ös urbárium idejére megszűnt a kenézség intézménye: a kenézek helyét a bírók vették át (pl. Bárdháza, Makarja, Pisztraháza, Sarkad, Ruszkóc, Kajdanó, Lauka). A telepesfalvak zömében azonban a kenézek egészen a 18. századig végezték faluvezető tevékenységüket. A kenézség intézménye az 1773-as, Mária Terézia-féle telekreform és úrbérendezés idején szűnt meg véglegesen: ekkor a kenézek kiváltságait, előjogait megszüntették, s a velük együtt élő, általuk telepített jobbágyokkal kerültek egy sorba (LEHOCZKY 1890–1894: 163; l. még HODINKA 1923: 47–48).

Hivatkozott irodalom

- CsnSz. = KÁZMÉR MIKLÓS, *Régi magyar családnevek szótára (XIV–XVII. század)*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.
- CSUCSKA = ЧУЧКА, ПАВЛО, *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*. Видавництво „Світ”, Львів, 2005.
- DEZSŐ LÁSZLÓ 1972. Településtörténet és nyelvjárástörténet. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 8: 29–39.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HODINKA ANTAL 1923. *A kárpátaljai rutének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk*. Apostol Nyomda, Budapest.
- KISS LAJOS 1992. A telepítő kenézükről nevet kapott falvak a beregi Hát vidékén. In: PÁL DERÉKY – SZ. BAKRÓ-NAGY MARIANNE – TIMOTHY RIESE – HAJDÚ PÉTER szerk., *Festschrift für Károly Rédei zum 60. Geburtstag / Emlékkönyv Rédei Károly 60. születésnapjára*. Institut für Finno-Ugristik

- der Universität Wien – ELTE BTK Finnugor Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet, Wien–Budapest, 269–289.
- LEHOCZKY TIVADAR 1881–1882. *Beregvármegye monographiája* 1–3. Pollacsek M. Kny., Ungvár.
- LEHOCZKY TIVADAR 1890–1894. Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészek és szabadosok intézményéhez hazánkban. *Történelmi Tár* 13: 155–173, 474–492; 17: 51–80.
- MAKKAI LÁSZLÓ – WITTMANN TIBOR 1954. *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai 1632–1648*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MÍZSER LAJOS 2007. Ruszinokra utaló tulajdonnevek a 16. századi Bereg megyéből. *Névtani Értesítő* 29: 79–85.
- MÍZSER LAJOS 2011–2013. Bereg megye 1570. évi személynevei. *Magyar Nyelv* 107: 123–126, 251–254, 379–382, 507–510; 108: 121–124, 378–381, 505–510; 109: 123–126, 253–254, 375–382, 498–510.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2010. *Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2012. A történelmi Bereg megye -falva utótagú helységneveiről. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 5: 139–149.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2020a. A beregi, kenézi alapítású falvak névadásáról. In: BALLA EVELINA – BÁRÁNY ERZSÉBET – CSONKA TETYÁNA – GAZDAG VILMOS – STEFUCA VIKTÓRIA szerk. *Ukrainisztika Magyarországon és a határon túl. Rik-U Kiadó, Nyíregyháza. 105–114*.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2020b. *Kárpátalja helységnevei*. Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2022a. *A munkácsi uradalom 1613. évi urbáriuma*. Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza.
- SEBESTYÉN ZSOLT 2022b. *A munkácsi uradalom 1625. évi urbáriuma*. Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TÓTH VALÉRIA 2017. *Személynévi helynévadás az ómagyar korban*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- UC. = *Urbaria et Conscriptioes. A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisai*. <http://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium> (2022. 11. 21.)
- ÚCSnT. = HAJDÚ MIHÁLY, *Újmagyarkori családnevek tára. XVIII–XXI. század. I. Adatok*. Szerzői kiadás, Budapest, 2012.

SEBESTYÉN ZSOLT

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1817-424X>

Nyíregyházi Egyetem

Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

ZSOLT SEBESTYÉN, Knez ('Village Elder') Names in Bereg County from the First Half of the 17th Century

Among the essential sources of name studies of Bereg County, one can mention the urbaria (registers of fief ownership) and censuses made in the Estate of Munkács (today: Mukachevo, Ukraine) in the 17th century. One of the most critical eras in the history of Bereg County is the period between the second half of the 16th century and the middle of the 17th century: the settlement network of the county was established basically in these decades. Knezes, the founders and leaders of the newly

established villages, played an essential role in populating the uninhabited areas. By examining three urbaria covering more than half a century (1613–1645), the author presents the two-fold onomastic relations between the names of the knezes and those of the villages they founded. In addition to the urbaria, settlement names preserved the knezes' memory. However, not only were the settlements named after their leading knezes, but knezes also often took the name of the villages they led. As a result, several knez families bore surnames derived from a settlement name at the beginning of the 17th century. The position of knez was hereditary, leading to the surname *Kenéz* (the Hungarian version of *knez*) becoming a relatively common surname. Examining these naming practices gives us a unique insight into the peculiarity of place and personal names in former Bereg County.